

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJA

P. GAUČYS

DR. VIKTORAS JASAITIS

Atspaudas

iš

L.K.M. Akademijos *Metraščių* V tomo

553-558 psl.

DR. KAZYS PEMSUS
ARCHYVAS

ROMA 1970

Dr. VIKTORAS JASAITIS
(1901.XII.14-1968.VIII.18)

DR. VIKTORAS JASAITIS

(1901.XII.14-1968.VIII.18)

Kai praūžus I pasauliniam karui Lietuva, besigindama nuo grobuoniškų kaimynų, kūrė savo nepriklausomą valstybę, 1919-1923 m. Poškos gatvelėje Kaune, mažyčiam namelyje šeši jaunuoliai (Česlovas Pakuckas, Juozas Leimonas, Martynas Baciūška, Viktoras Jasaitis, Petras Spetyla ir rašantysis) mokėsi ir ruošėsi įsijungti į sunkiai besikuriančios valstybės atstatymo darbą. Iš to būrelio keturi jau iškeliavo į Anapus. Jų paskutinis — Viktoras Jasaitis. Tais laikais visi buvome sveiki, nerūpestingi jaunuoliai, gyvenę dabartimi, nesigilinę į praeitį, mažai tesirūpinę ateitim ir nesvajoję, kad II pasaulinio karo pasėkoje, daugumą jų likimas išraus iš tėvų žemės ir nubloks už Atlanto, kur jie ras amžiną poilsį.

Nelaiku ir velionis Viktoras Jasaitis rado tą amžiną poilsį tolimoje, bet svetingoje Amerikoje, nes mirė plaučių vėžiu Lewistone (Idaho), nesulaukęs nė 67 metų. Jis buvo gimęs 1901.XII.14 d. Stanaičių kaime, Garliavos valsčiuje, pavyzdingo ūkininko šeimoje. Jo tėvas Jurgis buvo susipratęs lietuvis, spaudos draudimo laikais jos uolus platintojas. Tai buvo pavyzdinga šeima, davusi visą eilę žymių asmenų: notarą Juozą, veiklų visuomeninką, gydytoją Domą, plačių polėkių veikėją, pasižymėjusį ateitininką, organizatorių ir rašto žmogų, chemiką-išradėją, Viktorą, gimnazijos mokytoją Oną (Daniene), radijo aparatų Lietuvoje gamybos pradininką inžinierių Kęstutį ir chemijos daktarą Margerį. Taigi toji Viktoro generacija paruošė ir išmoksline jaunąją kartą, kurios darbu, pastangom ir pasišventimu didžiausia dalimi buvo Lietuva atkurta ir per 20 nepriklausomo

gyvenimo metų padarė nuostabią pažangą, nes atsilikusi, karo nualinta šalis pradėjo pasivyti pažangias Europos valstybes.

Tokioje pavyzdingoje ir darbščioje šeimoje užaugęs, nenuostabu kad ir Viktoras pasižymėjo taurumu, ryžtingumu ir žmogaus bei tėvynės meile. Jos skatinamas, 1920 m. palikęs gimnaziją, išėjo į partizanus kovoti prieš lenkus. Mažam jų būreliui susidūrus su daug stipresniu priešu prie Valkininkų, pateko į nelaisvę, tačiau jam pavyko pabėgti. Netrukus jis grįžo į Kauną tęsti nutraukto mokslo. 1922 m. baigė gimnaziją, o 1923 m. išvyko į Mūnsterį studijuoti chemiją. Ten išbuvęs tris semestrus, persikėlė į Vieną, pas garsųjį prof. Strache ir ten po penkerių metų mokslą baigė 1929 m. filosofijos daktaro laipsniu. Tačiau tuo nesitenkino, nes pasiliko dar dvejiems metams ir prof. Strache vadovybėje tyrinėjo rudosios anglies suskystinimo galimybes. Jo disertacija apie rudųjų anglių suskystinimą santraukoje išspausdinta 1929 m. *Kosmose*. Dr. G. Valančiaus liudijimu, Viktoras ilgai vargo kol iš rudųjų anglių išspaudė skystį, kuris dega kaip žibalas.

Bestudijuodamas Vienoje, Viktoras suorganizavo lietuvių studentų draugiją ir jai dvejus metus pirmininkavo, tėviškai besirūpindamas visais, be pažiūrų skirtumų, ten studijuojančiais lietuviais.

Kuro chemijos klausimais Viktoras ypatingai domėjosi, nes jo brolis Juozas turėjo Ežerėčio durpių eksplotacijos įmonę ir todėl Viktoras tikėjosi ten pritaikyti savo įgytas žinias. Tačiau tai imonei perėjus Kauno miesto savivaldybės žinion, Viktoras 1930 m. stojo tarnauti Krašto Apsaugos ministerijon ir netrukus buvo paskirtas sprogstamųjų medžiagų skyriaus viršininku. Šiose pareigose jis išbuvo ligi 1940 m. įvykusios Lietuvos okupacijos. Čia bedirbdamas, Viktoras išrado sprogstamo gyvsidabrio ir kapsulių sprogstamųjų medžiagų mišinių gamybos metodus, kurie buvo panaudoti šaudmenų gamybai Linkaičių ginklavimo dirbtuvėse. Be savo tiesioginių pareigų, Viktoras dar dėstė Aukštųjų Karininkų Kursuose, mokydamas karius kaip apsisaugoti nuo dujų ir Aukštesniojoje *Pavasario* komercinėje mokykloje neorganinę chemiją.

1940 m. Viktoras buvo išrinktas Lietuvos Universiteto Gamtos-Matematikos fakulteto docentu ir neorganinės bei analitinės chemijos katedros vedėju. Tas pareigas jis ėjo ligi 1944 m. Jam

priklauso nemažas nuopelnas, kad Kaune, prie Zoologijos sodo, inž. Vėbros rūpesčiu pastatytoji Ginklavimo Valdybės Tyrimų Laboratorija buvo labai moderniai įrengta ir aprūpinta visais reikalingais įrankiais ir medžiagom. Tos Tyrimų Laboratorijos reikalais jis lankėsi Švedijoje, Suomijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje ir Austrijoje. A. Bendoriaus liudijimu, toji laboratorija buvusi tokia saugi, kad per 10 metų, nepaisant tūkstančių atliktų tyrimų, teįvykusi tik viena nedidelė nelaimė.

Viktoro Jasaičio darbų apimtis buvo labai plati. Be anksčiau minėtų darbų, jis dar tyrė silicio dvideginio tirpimą įvairiuose tirpiniuose ir emalių fosforescenciją. Kartu su tuo jis vadovavo ir laboratoriniam kokybinės bei kiekybinės analizės darbams ir dar rasdavo laiko parašyti visą eilę straipsnių *Kosmosui*, *Mūsų Žinynei*, *Trititui* ir kitiems žurnalams, vėliau bendradarbiavo *Lietuvių Enciklopedijoje*, nuo 1961.IV.13 d. buvo L. K. M. Akadamijos narys. Jis parašė veikalą apie sprogstamas medžiagas, hektografuotą neorganinės chemijos vadovėlį, o 1934 m. išėjo kitas jo darbas : *Nuodingos karo medžiagos*. Anot dr. G. Valančiaus, Viktoras dirbo su fanatiška mokslinių tyrimų darbo meile.

Būdamas labai veiklus ir savęs išsižadęs, Viktoras nevengė nė visuomeninio darbo. Prieš prasidedant II pasauliniam karui jis skaitė daug paskaitų įvairiuose kursuose ir per radiją apie priešgaisrinę ir priešdujinę apsaugą. Jau anksčiau minėjau jį buvus veiklų ateitininką. Dar gimnazistu būdamas, 1919 m. jis jau dalyvavo Krikščionių Demokratų konferencijoje Kaune atstovu nuo Garliavos. Vėliau jis buvo Moksleivių Ateitininkų centro valdybos nariu (1921-1922), Vienos lietuvių studentų draugijos steigėju ir pirmininku (1926-1928), Lietuvos Šaulių Sąjungos priešcheminės ir priešgaisrinės apsaugos centrinės komisijos nariu (1931-1940).

Deja, visa ši šakota veikla nutrūko, nes 1944 m. Lietuvą antru kartu užplūdo bolševikai. Man neteko išsikalbėti su velioniu Viktoru apie jo išgyvenimus ryšium su Lietuvos pavergimu ir viso jo ilgo bei pasiaukojančio triūso vaisių sugriovimu. Tačiau galima sutikti su K. Drungos teigimu, kad jam ypatingai buvo skaudus žymios jo gyvenimo dalies darbo ir pastangų sunaikinimas. Kaip tūkstančiai kitų, Viktoras su šeima pasitraukė į Vokietiją. 1944-1945 m. jis dirbo Glauchau cheminių tyrimų laboratorijoje. Ten jis vokiečiams padėjo išrasti dirbtinę medvilnę.

Pasibaigus karui, 1946 m. Viktoras atvyko į didžiausią lietuvių tremtinių stovyklą Hanau ir ten su visa energija ir užsiėmimu dalyvavo visuomeninėje tremtinių veikloje. 1946 m. jis buvo išrinktas į Lietuvių Tremtinių Bendruomenės Centro Komitetą ir Švietimo Valdybą. Rašančiam šias eilutes dažnai tekdavo kartu su velioniu Viktoru keliauti į įvairių okupacinių zonų lietuvių stovyklas žiemos metu nešildomais traukiniais ir sausakimšai prikimštuose vagonuose ant vienos kojos ilgas valandas išstovėti, ligi pasieks tolimą Augsburgą, Stuttgartą ar Schweinfurtą, negalint pajudėti, nė suvalgyti skurdaus sumuštinio. Ir tokiose sąlygose Viktoras neprarasdavo jam įprastinės geros nuotaikos bei sąmojaus. Gyvendamas Hanau, Viktoras lietuvių gimnazijoje dėstė chemiją.

Prasidėjus didesnio masto emigracijai į užjūrio šalis, 1948 m. Viktoras su šeima atvyko į JAV ir apsigyveno Waterburyje. Čia gavo darbo *Chemical Co* laboratorijoje ir dirbo paprasto laboranto darbą. Nors tas darbas buvo pavojingas, jo kolegos neišpėjo užsidėti kaukę ir jam teko nukęsti apsinuodijimo pasekmes, ir, galimas daiktas, kad tie nuodai jau tada pažeidė jo plaučius. Begyvendamas Waterburyje, Viktoras vienerius metus buvo Tremtinių Bendruomenės apylinkės pirmininku ir vienu iš lituanistikos kursų organizatorių.

Taip ten Viktorui bevargstant, vieną dieną jam atėjo iš New Yorko darbo agentūros pasiūlymas vykti į Lewistono miestelį (Idaho). Kadangi tuo metu geresnių siūlymų nebuvo, tai nors reikėjo 10 metų pasirašyti sutartį ir gauti ne kažin kokį atlygimą, sutiko ir 1951 m. pradėjo dirbti amunicijos fabrikėlyje, kuris tada vadinosi jo savininko R. Speero vardu, o vėliau buvo pavadintas *Cascade Cartridge Inc.* Kaip visais atžvilgiais kvalifikuotas ir savo srityje prityręs mokslininkas, Viktoras buvo mielai sutiktas. Čia jis galėjo plačiai pasireikšti, greitai tapo vyriausiu įmonės chemiku ir tyrimų vadovu. Jo sumanumo ir išradingumo dėka pati įmonė išaugo į vieną didžiausių tos rūšies koncernų Amerikoje. Jam vadovaujant, mokslinis personalas iš trijų pakilo iki 120 narių.

Visa tai išskėlė jo vardą ir užtikrino jam ypatingą padėtį toje įmonėje. Kai 1964 m. buvo pastatyti nauji Tyrimų rūmai, jie buvo pavadinti jo vardu: *Jasaitis Laboratory*. Ant tų rūmų sienos buvo prikalta vario lenta su tokiu įrašu:

Šis pastatas dedikuotas
DR. VIKTORUI JASAIČIUI,
kurio nepaprastas įnašas buvo išskirtinas
C. C. I. istorijoje ir raidoje.

Anot teisingo dr. G. Valančiaus pabrėžimo, ši memorialinė lenta ilgiems laikams liudys ne tik Viktoro sugebėjimus, bet taip pat ir lietuvių ateivio duoklę Amerikai.

Kadangi Lewistone daugiau lietuvių nebuvo, tai norėdamas tautine dvasia atsigaivinti ir su lietuviais pabendrauti, velionis Viktoras nepatingėdavo nuvykti už 300 mylių esantį Portlandą (Oregon), lankydavosi visuose Vasario 16 minėjimuose ir būdavo pagrindiniu šventės kalbėtoju. Viktoras įstojo taip pat į Pasaulio Lietuvių Portlando apylinkės Bendruomenę ir netgi buvo jos valdybos nariu ir dosniu aukotoju.

Tokio pasisekimo ir įvertinimo susilaukus, atrodo, tereikėjo tik gyventi ir džiaugtis. Tačiau, deja, vėžys po truputį graužė Viktoro plaučius ir jau 1968 m. sausio mėn. jis turėjo pasiduoti operacijai, o po jos radio aktyviais spinduliais gydytis. Matyti, gydytojų pastangos kuriam laikui pratęsė jo gyvybę, nes jis liepos mėn. pradžioje dar galėjo atvykti į Atlanto pakraščius aplankyti savo giminių ir draugų. Sugrižęs namo pasijuto blogiau ir vėl turėjo gulti į ligoninę. Bet ši kartą jau nebesulaukė jokio palengvėjimo ir netrukus mirė. Tai buvo 1968 m. rugpiūčio 18 d. Sekančią dieną *Lewiston Tribune* dienraštis paskelbė ilgą, išsamų straipsnį, paduodamas smulkią velionio Viktoro biografiją, jo atvaizdą ir labai šiltą bei liaupsinantį jo darbų įvertinimą. Ta proga dr. G. Valančius *Drauge*, rašydamas apie velionį Viktorą, teisingai pažymi, kad tokio įvertinimo ligi šiolei nebuvo susilaukęs nė vienas Amerikos lietuvis.

A. a. Viktoras buvo šviesiaplaukis, plačiapetis vyras, dažniausia linksmas nusiteikęs ir mėgstant papokštauti. Laikėsi savo principų, nieko akyse negyrė, o už akių nepeikė. Sakė tiesą, nors ji būtų ir nemaloni, tačiau, kiek žinau, priešų neturėjo. Besilaikydamas savo įsitikinimų ir juos gindamas, mokėjo pagerbti ir kitus, nors ir jam priešingus. Buvo iškalbus, mokėjo įtikinti ir patraukti klausytojus. Kartą Hanau stovykloje, per įvairių tautybių susirinkimą rusų persekiojimo proga, lietuviškai kalbėdamas iki ašarų sujaudino ne tik lietuvius, bet taip pat ir jame dalyvavusius latvius, estus, lenkus ir ukrainiečius. Visuomeni-

niam darbe, iškilus ginčams, jis ypatingai sugebėdavo nesutariančioms šalims įpiršti vienijančią mintį ir, ragindamas laikytis to, kas mus vienija ir vengti to, kas išskiria, pasiekdavo visiems priimtino kompromiso, nes kaip mokslininkas praktikas buvo atsargus teigimuose, netvirtino ko gerai nežinojo ir skaitėsi su žodžiais. Tom savo būdo savybėm buvo gerbiamas ir kitaip negu jis galvojančių.

Su Viktoro mirtimi jo vienminčiai neteko gero draugo ir žmogaus, o lietuvių tauta žymaus mokslininko išradėjo.

Dr. V. JASAIČIO DARBŲ BIBLIOGRAFIJA :

Kanto darbai chemijoje ir mineralogijoje, žr. Kosmos, 1925.

Chemiški šviesos reiškiniai, žr. Kosmos, 1925.

Oro azoto sintetiniai junginiai, žr. Kosmos, 1926.

Anglies suskystinimas, žr. Kosmos, 1927.

Šis tas iš anglies chemijos, žr. Kosmos, 1929.

Kas vyksta žemėje kuri mus maitina ir aprėdo, žr. Kosmos, 1929.

Kai kurių vaistų gaminimas, žr. Kosmos, 1933.

Nuodingos karo medžiagos, žr. Kosmos, 1934.

Oro sudėtis ir kvėpavimas, žr. Kosmos, 1934.

Tautos atsparumas ir cheminis ginklas kare, žr. Židinys, XXIV t. 1936.

Chicago, Ill., J. A. V.

P. GAUČYS

DR. KAZYS PEMKUS
ARCHYVAS